

СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РОМАНТИЗМУ В СТРУКТУРІ МІСТ УКРАЇНИ

О. С. СЛЕПЦОВ, Т. І. АНТОЩУК,

*Київський національний університет будівництва і архітектури,
(м. Київ, Україна)*

E-mail: t.antoschuk@gmail.com

1. Історико-архітектурний аналіз

Самобутнє явище українського національного романтизму (користуючись загальноєвропейською термінологією), відоме в українських наукових джерелах під назвою український модерн, повинно бути розглянуте на різних рівнях – від містобудівного укрупненого до об'єктного та до рівня окремого елемента й деталі. Це необхідно для того, аби довести, чи був український національний романтизм містоутворюючим стилем, чи в умовах України це все ж таки більше об'єктний стиль.

Розгляд ознак українського національного романтизму на різних рівнях (місто, житловий район, вулиця, житловий комплекс, окрема будівля, фасад будівлі, елементи фасаду будівлі) свідчить про те, що, на відміну від давньоримської архітектури й архітектури доби класицизму-ампіру кінця XVIII-I половини XIX століття, український національний романтизм не був містоутворюючим стилем, як, до речі, і європейський модерн на теренах України, який проявився насамперед як фасадний стиль у прибутковому будівництві. Це пояснюється нетривалістю існування як українського національного романтизму, так і модерну в Україні: він просто не встиг сформуватись у повноцінний стиль із проявами на всіх ієрархічних рівнях.

Водночас, попри меншу кількість народностильових об'єктів порівняно з об'єктами європейського модерну на теренах України, в кращих зразках українського національного романтизму прояв народностильових ознак відбувався й на рівні об'ємно-просторової композиції, й на рівні розпланування, й на рівні фасаду та його складових елементів. В цьому полягає відмінність між цими двома стильовими різновидами.

Враховуючи принципово інші витоки європейського модерну в Україні й українського національного романтизму, центри поширення модерну не завжди співпадають із яскравими центрами українського національного романтизму (наприклад, в одному з максимально яскравих – полтавському центрі – європейський модерн взагалі майже не отримав поширення та зустрічається в поодиноких об'єктах.

Об'єкти європейської версії модерну масово зводились у великих промислових містах, натомість об'єкти українського національного романтизму зводились на тих територіях, де була виражена національна спрямованість.

На розташування об'єктів українського національного романтизму в містах впливало усталене розпланування міст. Так, об'єкти українського національного романтизму в великих промислових містах (Київ, Харків) були зв'язані жорсткою міською забудовою, у Львові на їхнє розташування впливала вузькопарцелова середньовічна забудова, натомість такі будівлі в Полтаві чи в селах не знаходились у системі жорсткої забудови та ставали всефасадними.

Сприйняття об'єктів із великої відстані та підсиленню естетичних вражень сприяла вдала містобудівна ситуація. Організація вільного незабудованого простору як перед будівлею Полтавського губернського земства (м. Полтава, вул. Конституції, 2), так і з обох боків від неї, забезпечила огляд будівлі з великої відстані та особливе враження від неї. Будівля спостерігається як під кутом, так і безпосередньо з головного фасаду. Вдалий вибір ділянки на підвищеному місці, незабудованою з усіх боків, допомагає сприйняттю без викривлень силуету, пропорцій, метро-ритмічної побудови будівлі Полтавського губернського земства, огляд окремих елементів фасаду та деталей і декору, включно до найдрібніших.

На вільному від забудови місці, колись – за міською межею, тепер – у структурі житлової забудови стоїть каплиця, збудована за проектом І. Кальбуса (м. Полтава, вул. Зінківська, 16), що забезпечує організувати й упорядкувати прилеглу до неї територію та сприймати каплицю з далекої відстані.

Кутове розташування ділянки допомагає сприймати з відстані будівлю страхового товариства “Дністер”, яка розташована за адресою м. Львів, вул. Руська, 20, та будівлю Художнього міського училища за адресою м. Харків, вул. Мистецтв, 8. Водночас, розташування прибуткових будинків у стилістиці українського національного романтизму в системі жорсткої квартальної забудови зумовлює прояви його лише на одному головному фасаді, а можливість сприйняття головного фасаду без викривлень визначається шириною вулиці. Такими прикладами є будинки за адресами: у м. Харків – вул. Полтавський шлях, 46, вул. Сумській, 87 та вул. Плеханівська, 29; у м. Київ – вул. Паньківська, 8, вул. Сагаганського, 101. Варто зазначити, що більш вигідним було розташування народностильових будівель на розі: крім згаданих будівель назвемо будинок М. Грушевського (м. Київ,

вул. Микільсько-Ботанічна, 14) та будинок Хреннікова (м. Дніпро, вул. Короленка, 2).

Специфіка будівництва щільної периметральної капіталістичної забудови зумовила специфіку типів композиції об'єктів, в умовах міської забудови поширились фронтальні симетричні, дисиметричні та асиметричні композиції головних фасадів із незначними виступами чи відступами фасадної площини, втіленням народностильової стилістики лише на головному фасаді та без її продовження на бічні чи дворові фасади. Проте, в поодиноких випадках, навіть у фронтальних композиціях архітектори намагались досягти ефекту об'ємності завдяки застосуванню чотирихилих вальмових дахів. Глибинно-просторова композиція застосовувалась в українському національному романтизмі в поодиноких випадках.

2. Збереження в умовах сучасного міста

В умовах прискорених процесів урбанізації проблеми збереження об'єктів українського національного романтизму стають надзвичайно актуальними, що наочно видно на прикладі Георгіївської каплиці в Полтаві (арх. І. Кальбус), яка опинилась всередині великоповерхового житлового масиву і втратила свою масштабність, «загубившись» серед сучасної житлової забудови. Будинок за адресою м. Київ, вул. Паньківська, 8 був перетворений на елітне житло та, в результаті, змінив свій зовнішній вигляд.

З цього приводу корисним є досвід існування старих об'єктів у структурі сучасного міста – у Відні та в Будапешті. В цих містах, наприклад, є досить багато прикладів вторгнення сучасної забудови в структуру історичних кварталів, однак, на відміну від, скажімо, Києва, де хаотично розташовуються висотні доміанти, які перекривають пам'ятки архітектури, там дотримується принцип однієї висоти, тобто нові будівлі не перевищують висоти історичних об'єктів і мають нейтральний вигляд. Крім цього, сучасне будівництво там ведеться з урахуванням того, аби не перекривати новобудовами історичні доміанти. Наприклад, в панорамі історичної частини Відня попри велику кількість сучасних будівель доміантами залишаються пам'ятки світового значення.